SULEJOWSKI PARK KRAJOBRAZOWY
SULEJÓW LANDSCAPE PARK

Sulejowski Park Krajobrazowy został utworzony w 1994 r., Jest jednym z 7 parków krajobrazowych należących do Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego. Leży w trzech mezoregionach geograficznych: Równina Piotrkowska, Wzgórza Radomszczańskie i Wzgórza Opoczyńskie. Administracyjnie położony jest na terenie województwa łódzkiego, w trzech powiatach: piotrkowskim, tomaszowskim i opoczyńskim. Powierzchnia parku wynosi 17026 ha, a otuliny 36411,1 ha Park obejmuje i ochrania jeden z najcenniejszych fragmentów dorzecza Pilicy w jej środkowym odcinku od okolic Bąkowej Góry po okolice Tomaszowa Mazowieckiego. Osią parku jest rzeka Pilica i założony na niej w latach 70-tych Zbiornik Sulejowski. Park ochrania krajobraz nadrzeczny Pilicy, Czarnej Malenieckiej (Koneckiej), delty Luciąży, śródleśnych strumieni, np. strugi Młynki czy Rosochy. W SPK znajduje się fragment najlepiej zachowanego koryta Pilicy charakteryzujący się licznymi, naturalnymi i malowniczymi meandrami. Doliny rzek przepływających przez tereny Parku są niezastąpionymi refugiami faunistycznymi (zwłaszcza ptasimi) oraz florystycznymi. Pozornie nizinne tereny poprzecinane są dolinami i wąwozami przez co mają charakter pagórkowaty z wyraźnymi obniżeniami dna dolin oraz wzniesionymi brzegami odsłaniającymi widoki na otaczające tereny.

Dolina Pilicy

Skarpa nad Luciążą o poranku

Founded: 1994. Area (including buffer zone): 53437,1 ha ha. It is one of the 7 parks in the Łódź Voivodeship Landscape Park Complex. Its area covers the Pilica rivervalley between Bakowa Góra and Tomaszów Mazowiecki. The name is derived from the historical town of Sulejów in the centre of the land. 70% of the area is covered with woods, which are remains of the Pilica Forest. The southern portion of the park is the landscape of the meandering Pilica river, while the northern part is dominated by the Zalew Sulejowski (16 km long), constructed in 1960s. The waters of the reservoir and its neighbouring areas have been dedicated as ecological sites aiming at protecting water and marsh fowl. "Blue Springs" reserve (a NATURA 2000 site) with karst springs at the border of Tomaszów Mazowieski is a tourist attraction of the voivodeship. The "Jaksonek" reserve is a site where a relic of the glacial period – the twinflower – can be found. The "Appletree Forest" reserve protects natural populations of wild species of fruit trees and shrubs. The most important monument of the material culture is the Cistercian abbey in Sulejów, dating back to the 12th century. One of the towers is the emblem of the Sulejów Landscape Park. In the southern part there are ruins of knights' castles in Majkowice and Bakowa Góra. An important landscape asset are shrines, little cemeteries and the gorge in Szarbsk, where steep banks of Pilica rise over 20 m.

BUDOWA GEOLOGICZNA I UKSZTAŁTOWANIE POWIERZCHNI

Na terenie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego budowa geologiczna ma charakter przejściowy między dwoma prowincjami Nizin Środkowopolskich i Wyżyny Małopolskiej. Cechą Nizin Środkowopolskich jest zaleganie pokrywy osadów czwartorzędowych i form powierzchni ziemi tego samego wieku, natomiast Wyżyny Małopolskiej dominacja form trzeciorzędowych zbudowanych z osadów mezozoicznych, a także starszych.

Dolina Pilicy

W wielu miejscach starsze utwory geologiczne zalegają bardzo płytko pod powierzchnią ziemi. Różnice wysokości względnych maleją z południa na północ, co związane jest z zaleganiem, pod dość płaskimi tu osadami czwartorzędowymi, utworów mezozoicznych. Znaczne modyfikacje w układzie rzeźby terenu powoduje tu także stosunkowo głęboka i wąska dolina Pilicy. Pokrywa czwartorzędowa traci ciągłość i dość często pojawiają się przy powierzchni osady jurajskie i kredowe.

SIEĆ HYDROLOGICZNA

Obszar Sulejowskiego Parku Krajobrazowego położony jest w obrębie dwóch jednostek hydrogeologicznych. Zachodnia i północna część Parku znajduje się w obrębie regionu Łódzkiego, podregionu Piotrkowskiego. Wody głównych poziomów użytkowych występują tu w utworach kredy dolnej i kredy górnej. Poziom dolnokredowy tworzą piaskowce i piaski, poziom górnokredowy stanowią margle, wapienie i opoki.

Tama na Zalewie Sulejowskim

Południowo-wschodnia część Parku należy do regionu Wokółświętokrzyskiego, podregionu Małogowsko-Sulejowskiego. Główny poziom użytkowy występuje tu w utworach górnej jury. Stanowią go uszczelnione i skrasowiałe wapienie i margle.

Głębokość występowania wód piętra czwartorzędowego jest zróżnicowana i uzależniona od ukształtowania powierzchni terenu oraz charakteru osadów. Na poziomie terasy zalewowej głębokości do wody zawierają się w przedziale 0-2 m p.p.t. Na poziomie terasy wyższej, nadzalewowej głębokości do wody zawierają się w przedziale 2-5 m p.p.t.

Obszar SPK położony jest w obrębie zlewni środkowej Pilicy. Cechą charakterystyczną tych obszarów jest naturalny krajobraz rzeczny środkowego odcinka Pilicy oraz licznych śródleśnych strumieni. Na terenie Parku, do Pilicy, płynącej z południa na północ, uchodzą rzeki średnie, takie jak Czarna Maleniecka i Luciąża, rzeki małe, takie jak Jaworka, Ojrzanka, Stobienka, Radonia i Struga Młynki oraz cieki bezimienne, z reguły bardzo małe, mogące zanikać w dolnych biegach.

Analiza wartości dobowych wskazuje, że Pilica wprowadza na teren Parku ponad 17 m^3/s wody, Czarna Maleniecka średnio 7,18 m^3/s, natomiast Luciąża 3,13 m^3/s.

W centralnej części SPK znajduje się Zalew Sulejowski (znany również jako Zbiornik lub Jezioro Sulejowskie). To sztuczny zbiornik retencyjny, utworzony w latach 1969-73 poprzez spiętrzenie wody rzeki Pilicy w Smardzewicach, w miejscu, gdzie Dolina Pilicy naturalnie się zwęża. Jest to jeden z największych akwenów w środkowej Polsce o powierzchni 22 km^2, długości ok. 17 km i szerokości dochodzącej do 2 km. Zalew rozciąga się między Sulejowem a Smardzewicami. Celem utworzenia zbiornika było zaopatrzenie Łodzi i Tomaszowa Mazowieckiego w wodę. Obecnie zbiornik pełni głównie funkcję turystyczno-rekreacyjną. Miejsce to charakteryzuje się licznymi piaszczystymi plażami i spokojnymi zatoczkami. Jezioro wraz z zatopionym starym korytem Pilicy i starorzeczami, to raj dla wędkarzy. Jest to ostoja wielu gatunków ryb. Występują tu m.in. szczupaki, okonie, leszcze. Brzegi Zalewu otacza las sosnowy z domieszką brzozy, dębu i świerka.

Zbiornik Sulejowski PK

Zalew Sulejowski

Jest najbardziej popularnym miejscem wypoczynku na terenie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. W ciągu ostatnich kilkunastu lat nastąpiło pewne ożywienie turystyki w okolicach Zalewu Sulejowskiego, jak również na jego wodach. Dla większości żeglarzy jego położenie i walory żeglarsko – turystyczne są niepospolite. Akwen ten umożliwia żeglowanie na całej powierzchni, gdyż wody są bezpieczne o piaszczystym dnie. Dostępność linii brzegowych umożliwia cumowanie jachtami w dowolnym miejscu. O bezpieczeństwo turystów dba specjalna jednostka Policji Konnej i WOPR. Liczne hotele, bary i restauracje pozwalają na krótki, weekendowy wyjazd, jak i na zorganizowanie dłuższych wakacji nad Zalewem Sulejowskim.

Przystań jachtowa na Zalewie Sulejowskim

OCHRONA PRZYRODY

Rezerwaty przyrody

Rezerwat Lubiaszów – największy rezerwat typu leśnego na terenie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego o pow. 202,49 ha. W rezerwacie ochroną objęto kilka zespołów lasów liściastych i mieszanych z licznym udziałem jodły pospolitej. Rezerwat należy do najważniejszych i największych obiektów chronionych na terenie dawnej Puszczy Pilickiej. Zachowały się tu wielogatunkowe, stare drzewostany w tym, należące do najcenniejszych w Polsce Środkowej, naturalne stanowisko jodły pospolitej, rosnącej tu przy północnej granicy występowania tego gatunku w Europie. Występujące w rezerwacie skupisko 200-letnich dębów szypułkowych oraz grupa 150-letnich modrzewi polskich stanowią relikty minionych epok. Najstarsze jodły, podobnie jak modrzewie, liczą około 150 lat, a ich rozmiary są pokaźne: do 37 m wysokości i ponad 3 m obwodu na wysokości 1,30 m. W bogatej, różnorodnej i dobrze zachowanej florze zielnej rezerwatu stwierdzono kilkanaście gatunków roślin chronionych, m.in. trzy gatunki widłaków, storczyki, orlik pospolity, lilię złotogłów, trujący wawrzynek wilczełyko, bluszcz pospolity i barwinek pospolity. Miejsce to posiada wybitną wartość przyrodniczo-leśną, naukowo-dydaktyczną i krajobrazową. Rezerwat wchodzi w skład specjalnego obszaru ochrony siedlisk sieci Natura 2000 o nazwie Lubiaszów w Puszczy Pilickiej.

Rezerwat Lubiaszów

Rezerwat Lubiaszów

Rezerwat Wielkopole – rezerwat leśny o pow. 42,08 ha. Celem ochrony w rezerwacie jest cenny fragment naturalnego stanowiska jodły pospolitej występujący u podnóża wzgórza Czartoria. Cennym obiektem przyrodniczym jest nie tylko sam rezerwat, ale także całe uroczysko Wielkopole. Na odcinku zaledwie 3 km (Czartoria – Wielkopole – Młynki) występuje bogata mozaika krajobrazów roślinnych, różnorodnych typów siedliskowych lasu z mnogością gatunków drzew, krzewów, ziół, mszaków, porostów, grzybów, a także zwierząt.

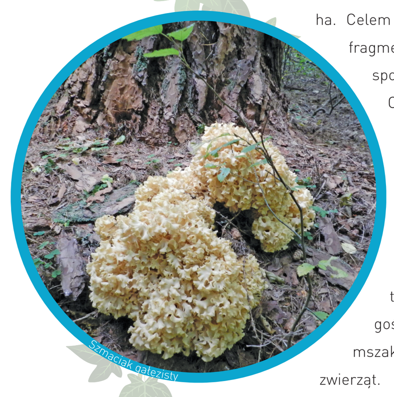
Szmaciak gałęzisty

Rezerwat Błogie – rezerwat leśny o pow. 68,22 ha. Przedmiotem ochrony w rezerwacie jest populacja jodły pospolitej, która występuje we wszystkich stwierdzonych tutaj zbiorowiskach leśnych i bardzo dobrze się odnawia. Obiekt ten posiada również wybitne walory krajobrazowe, które związane są z zachowanym tu prawie 200-letnim starodrzewiem dębowo-sosnowym – fragmentem puszczańskiego lasu.

Rezerwat Twarda – rezerwat leśny o pow. 22,79 ha. Rezerwat ochrania fragmenty wielogatunkowych lasów liściastych i borów mieszanych dębowo-jodłowych z ciekawą florą. Rezerwat Twarda, podobnie jak Błogie, dokumentuje naturalne stanowisko jodły przy północnej granicy zasięgu występowania.

Rezerwat Gaik

Rezerwat Gaik – rezerwat leśny o pow. 35,85 ha. Rezerwat ochrania różnorodne postacie lasu liściastego z 200-letnimi drzewostanami dębowymi. Gaik jest typowym przykładem lasu puszczańskiego o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, występuje tu bogata i zróżnicowana flora oraz fauna.

Rezerwat Meszcze – rezerwat leśny o pow. 35,32 ha. Ochroną rezerwatową na tym terenie objęto cenny i rzadki fragment lasu mieszanego z licznym udziałem dynamicznie rozwijającej się lipy drobnolistnej.

Rezerwat Las Jabłoniowy – rezerwat leśny o powierzchni 19,03 ha. Rezerwat został powołany ze względu na obecność naturalnych stanowisk dzikich drzew owocowych, głównie gruszy, jabłoni i głogu występujących w poszyciu boru mieszanego.

Rezerwat Jaksonek – rezerwat leśno-florystyczny o pow. 79,67 ha. Ochroną rezerwatową objęto fragment zbocza Doliny Pilicy w pobliżu wsi Taraska, z naturalnym stanowiskiem występowania reliktu polodowcowego - zimoziołu północnego. Następnie rezerwat został powiększony o fragment dobrze zachowanego płatu dąbrowy świetlistej – ostatniego takiego zbiorowiska w Lesie Jaksońskim. Prócz dąbrów występują tu także bory sosnowe świeże, bory mieszane i grądy. Na terenie objętym ochroną zachowały się ponad 130-letnie sosny, niektóre o oryginalnym pokroju, często z rozdwojonymi pniami.

Rezerwat Jawora – rezerwat florystyczny o pow. 87,99 ha. Obejmuje fragment lasu, w którym dominuje grąd. Występuje tu również w mniejszym udziale bór mieszany, fragment dąbrowy świetlistej, łęg oraz ols. Głównym przedmiotem ochrony jest bogata flora o dużym zróżnicowaniu. Do najcenniejszych gatunków występujących w rezerwacie należą m.in. zimoziół północny, buławnik wielkokwiatowy, tajęża jednostronna, parzydło leśne, pełnik europejski, widłak wroniec.

Widłak wroniec

Rezerwat Niebieskie Źródła – rezerwat wodno-krajobrazowy o pow. 28,77 ha. Rezerwat położony jest w granicach administracyjnych Tomaszowa Mazowieckiego i ma charakter parkowy. Jest to najlepiej znany i najczęściej odwiedzany rezerwat w Polsce Środkowej. Głównym przedmiotem ochrony jest zespół wywierzysk, pięknych i malowniczych źródeł krasowych wraz z rozlewiskami utworzonymi przez kanały odpływowe. Wywierzyska znajdują się w południowo-zachodniej części rezerwatu. Największą atrakcją tego miejsca jest turkusowo – niebieska barwa wody. Barwa ta jest pozorna, gdyż powstaje w wyniku odbicia promieni świetlnych od białego dna i pochłonięcia części ich widma przez grubą warstwę wody. Duży wpływ na kolor wód ma minerał glaukonit występujący w skałach wodonośnych. Intensywność barwy wody uzależniona jest od stanu pogody, stopnia nasłonecznienia bądź zachmurzenia. Dodatkowo uroku wywierzysku nadają pulsujące gejzery z piasku podrzucanego przez źródlaną wodę. Rezerwat charakteryzuje się bogatą florą i fauną. Jest ostoją wielu gatunków ptaków. Na wodach cały czas można obserwować kaczkę krzyżówkę, mniej liczną czernicę, a także łabędzia niemego. Niebieskie Źródła stanowią Specjalny Obszar Ochrony Siedliskowej NATURA 2000

Rezerwat Niebieskie Źródła

Rezerwat Czarny Ług – niewielki rezerwat torfowiskowy o pow. 2,46 ha. Przedmiotem ochrony jest torfowisko wysokie typu atlantyckiego ze stanowiskiem bagnicy torfowej.

Ochrona gatunkowa

Na terenie Parku wykazano 35 gatunków roślin podlegających ścisłej ochronie (m.in. aster gawędka, bagno zwyczajne, kukułka szerokolistna, nasięźrzał pospolity, paprotka zwyczajna, pełnik europejski, rosiczka okrągłolistna) oraz 15 częściowo chronionych (m.in. kocanki piaskowe, pierwiosnek lekarski). Spośród zwierząt kręgowych podlegających ochronie ścisłej i częściowej stwierdzono 8 gatunków ryb (m.in. strzebla, koza, różanka), 5 gatunków gadów (m.in. jaszczurka żyworodna, żmija), 13 - płazów (m.in. traszka grzebieniasta, rzekotka), 134 – ptaków (m.in. bocian czarny i biały, kokoszka wodna, sowa uszata, zimorodek) oraz 30 gatunków ssaków (m.in. nocek duży, mroczek późny, orzesznica, bóbr europejski)

Bocian czarny

Kukułka szerokolistna

Użytki ekologiczne

Na terenie SPK powołano 77 użytków ekologicznych o łącznej powierzchni 65,5 ha. Są to najczęściej starorzecza, kompleksy śródleśnych torfowisk, obniżenia terenu w lasach okresowo zalewane wodą. Przy Zbiorniku Sulejowskim oraz na jego wodach utworzono dwa ważne dla ochrony ostoi ptaków wodno - błotnych użytki ekologiczne:

Murowaniec to odcinek Pilicy od Podklasztorza do Barkowic o dł. około 3 km. Stanowi on połowę powierzchni tzw. małego zalewu, wyraźnie oddzielonego od pozostałej części zbiornika przewężeniem w rejonie Barkowic Mokrych. Jest to obszar z licznymi wypłyceniami i wysepkami, porośnięty turzycowiskami i krzewami wierzby.

Bronisławów obejmuje stawy w sąsiedztwie zbiornika oraz kilka sporych wysp na zbiorniku poprzedzielanych płyciznami i zarastającymi kanałami. W tym miejscu corocznie gniazduje m.in. kilkaset par śmieszki. Poziom wód w stawach znacznie opadł, gdyż zarastają one w procesie naturalnej sukcesji. Na obszarze małego zalewu regularnie gniazdują m.in.: perkoz dwuczuby, bąk, bączek, błotniak stawowy, śmieszka i rybitwa czarna. Jest to miejsce atrakcyjne podczas wiosennych i jesiennych przelotów. Można tu obserwować żerujące gągoły, nurogęsi, ogorzałki i uhle.

Krajobraz kulturowy Sulejowskiego Parku Krajobrazowego

WYBRANE MIEJSCOWOŚCI WARTE ODWIEDZENIA

BĄKOWA GÓRA

Miejscowość położona jest na wschodnim zboczu wzgórza (282 m n.p.m.), zwanego dawniej Wilczą Górą, Wysoką Górą, a obecnie Bąkową Górą. Pierwsza chronologicznie, informacja źródłowa pochodzi z 1398 r., kiedy to został wzmiankowany „Vitus plebanus de Gora". Wieś swą ostateczną nazwę przybrała od przydomka właściciela z rodu Zadorów Zbigniewa, zwanego Bąkiem, piastującego w I połowie XV w., godność kasztelana rozpierskiego. Niewątpliwie osada istniała w III okresie rozwoju osadnictwa, za czym przemawia fakt, iż stanowiła centrum parafii i siedzibę rodową jednej z gałęzi rodu Zadorów.

- **Ruiny rycerskiej siedziby obronnej** – wzniesionej przez rodzinę Bąków. Budowla powstała w końcu XIV lub na początku XV w., na miejscu starszego założenia obronnego. Została ona zbudowana z łamanego kamienia wapiennego, na planie prostokąta z trzema izbami w jednym trakcie, z wystającą kwadratową basztą przy środkowej izbie.

Ruiny zamku w Bąkowej Górze

- **Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy** – został wzniesiony w XV w., a powiększony i przebudowany w XVII i XVIII w. Na dziedzińcu kościelnym stoi, wybudowana w XVIII w., czworoboczna, murowana, dwukondygnacyjna dzwonnica z dzwonem z 1657 r. z przedstawieniem Matki Boskiej i Ukrzyżowania oraz herbem Nałęcz.
- **Dwór późnobarokowy** – wzniesiony przez Małachowskich, w latach 1770-1780. Murowany, parterowy budynek, zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, przykryty jest gontowym dachem łamanym, tzw. polskim. Od frontu znajduje się wysunięty ganek, zwieńczony barokowym szczytem, wspartym na parach półkolumienek.

Dwór Małachowskich w Bąkowej Górze

- **Dzwonnica** – XV-XVIII w.
- **Spichlerz.**

DĄBROWA NAD CZARNĄ

To urokliwa miejscowość położona nad rzeką Czarną Maleniecką (Konecką), prawobrzeżnym dopływem Pilicy. Znajduje się tutaj kościół parafialny z pocz. XX w. pod wezwaniem św. Piotra i Pawła oraz drewniany młyn wodny z początku XX w. Rzeka Czarna to niegdyś jedna z najważniejszych rzek Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego. Dolina Czarnej Malenieckiej charakteryzuje się urozmaiconym krajobrazem i bogatą szatą roślinną. Do niedawna jej dorzecze było pokryte gęstymi lasami, wśród których rozwijały się fabryki i wytwórnie Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego. Energię tej rzeki wykorzystywano do poruszania rozmaitych maszyn w Sielpi, Niekłanu i Rudzie Malenieckiej. Wody Czarnej obracały koła młynów wodnych oraz napełniały liczne stawy rybne i zbiorniki zaporowe. Obecnie rzeka ta wykorzystywana jest w gospodarce rybackiej. Rozwija się tu także rekreacja i turystyka. Rzeka ma dość czystą wodę oraz bogatą florę i faunę. Czarna Konecka wpływa do Pilicy na jej 158 kilometrze w okolicach wsi Kurnędz.

DĘBOWA GÓRA

Wieś położona na krawędzi doliny Pilicy. Jest tu niewielki park podworski w stylu krajobrazowym z połowy XVIII w. Park ma kształt prostokąta, w którego południowej części stoi piękny murowany dwór.

- **Dwór Myśliwski Opatów Sulejowskich** – z około XVIII w.

MAJKOWICE

Wieś usytuowana nad rzeką Pilicą. O starej metryce tej miejscowości świadczą badania archeologiczne o charakterze powierzchniowym, które sugerują, że osadnictwo rozwijało się na tym terenie już w połowie X w. Najstarsze zapisy źródłowe podają nazwę wsi w formie „Moykouicze" (pierwszy zapis pochodzi z 1398 r.), a zatem nazwa jej urobiona została od imienia Mojek. Jest to nazwa patronimiczna sugerująca na związki z bardzo starym osadnictwem sięgającym VII w.

- **Zamek w Majkowicach** – ruiny renesansowego zamku wzniesionego przez rodzinę Majkowskich w połowie XVI w. Wokół ruin zamku znajdują się pozostałości parku podworskiego w postaci grupy potężnych dębów.
- **Ruiny zamku Surdęga** – nad brzegiem Pilicy usytuowana jest średniowieczna siedziba Nagodziców - ruiny zamku Surdęga . Do dziś zachowały się skromne, aczkolwiek jeszcze czytelne, pozostałości murowanej budowli – niski nasyp z widocznymi zarysami fundamentów.

Zamek w Majkowicach

TOMASZÓW MAZOWIECKI

- **Nagórzyce** – leżące obecnie w granicach administracyjnych Tomaszowa Mazowieckiego stanowiły niegdyś posiadłości biskupią. Już w XV w. istniała tu parafia i drewniany kościół. W XVII wieku został on zrujnowany i zamknięty, a wieś włączono do parafii Wolbórz. Pod koniec XIX w. były tu trzy osady leśne i karczma, a wieś liczyła blisko 400 mieszkańców. Do roku 1975 znajdowała się tu siedziba Nadleśnictwa Nagórzyce.
- **Groty nagórzyckie** – to sztuczne wyrobiska znajdujące się w południowej części Tomaszowa Mazowieckiego, które są pozostałością po podziemnej kopalni piasku szklarskiego, wydobywanego dla potrzeb budowlanych i hutniczych w XVIII stuleciu i na początku XIX wieku. Duże Groty składają się z licznych korytarzy, wnęk i sal powstałych w trakcie procesu wydobywania piasku. Każda komora nosi inną nazwę, np. Boczna, Borsucza, Ciemna, Jeziorna, Niedźwiedzia, Taneczna, Złodziejska. Największe wyrobisko zwane Salą Królewską ma 30 m długości, 25 m szerokości, 3 m wysokości. Groty przestały być eksploatowane w XIX w. Od 2012 groty odpowiednio zaadaptowane i zabezpieczone udostępnione są dla zwiedzających.

Groty nagórzyckie

RĘCZNO

Miejscowość znajdująca się na trasie Przedbórz – Sulejów. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1399 roku. Przy wjeździe do wsi od strony północnej, na skraju lasu, znajduje się, pięknie położony ośrodek sportowy LZS.

- **Kościół parafialny pw. NP Marii Pocieszenia i św. Stanisława** –zbudowany w XVI lub na początku XVII w. na miejscu dawnego kościoła (pochodzącego prawdopodobnie z XIII w.). Po pożarze w 1813 roku był odbudowany i później wielokrotnie przebudowywany, co zatarło jego stylowy późnogotycki charakter. Kapliczka przydrożna – murowana, czworościenna z rzeźbą ludową św. Jana Nepomucena.

Użytek ekologiczny Murowaniec

SKOTNIKI

Wieś w gminie Aleksandrów, leżąca 15 km na płn. od Przedborza, na pograniczu doliny Pilicy i Wzgórz Opoczyńskich. Skotniki to jedna z najcenniejszych miejscowości Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. Położona jest po stronie wschodniej Pilicy.

Dwór w Skotnikach

- **Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny** – późnogotycki kościół z 1528 r. wzniesiony w XVI w., zbudowany z drewna modrzewiowego i kryty gontem.
- **Dwór późnorenesansowy** – wybudowany około 1531 roku (przebudowany w XVII w.).
- **Park podworski** – z XVI/XVII wieku z częściowo zachowanym układem geometrycznym i aleją lipową. Poza granicami parku, za Kościołem rośnie dąb szypułkowy o obwodzie pnia 750 cm. Jest to pomnik przyrody i najokazalsze drzewo na terenie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego.
- **Kuźnia** – obecnie budynek gospodarczy.

SMARDZEWICE

Letniskowa miejscowość położona na zboczu Doliny Pilicy w gminie Tomaszów Mazowiecki nad Zalewem Sulejowskim. Znajduje się tutaj zespół klasztorny franciszkanów. W latach 1683 – 1699 wzniesiono barokowy kościół pod wezwaniem św. Anny, a w 1726 ukończono budowę pozostałych zabudowań klasztoru. W okolicy położony jest Ośrodek Hodowli Żubrów znajdujący się pod zarządem Kampinoskiego Parku Narodowego.

Kościół św. Anny w Smardzewicach

- **Barokowy kościół** – wzniesiony w latach 1683-99 i klasztor franciszkański z XVIII stulecia, otoczone murem z niewielkimi basztami.
- **Krzyż** – modrzewiowy z 1620 roku.
- **Replika studni z XVII w.** – z bijącym źródłem.

SULEJÓW MIASTO

Pierwsza historyczna wzmianka o Sulejowie pochodzi z roku 1145. Według podania nazwę swą zawdzięcza Sulejowi, który w XI wieku miał tu ojcowiznę. W 1176 roku książę Kazimierz Sprawiedliwy osadził na ziemi sulejowskiej francuskich cystersów i nadał im wszystkie dobra. Z czasem, m.in. dzięki przywilejom nadawanym przez kolejnych władców, tutejsi cystersi zbudowali wielką potęgę ekonomiczną. Nie przekładało się to jednak na wzrost znaczenia przyklasztornej osady, która prawa miejskie uzyskała pomiędzy rokiem 1279 a 1296.Głównym zajęciem mieszkańców Sulejowa była uprawa roli, eksploatacja puszczańskich lasów, handel i wypalanie wapna. Miasto podupadło po Potopie szwedzkim i wielkim pożarze w 1731 r. W latach trzydziestych XVIII wieku rozpoczął się trwający ponad 150 lat regres miasta. Doprowadziło to do przejściowej utraty praw miejskich w latach 1870-1927. Lokalna gospodarka odrodziła się w końcu XIX w. Sulejów stał się wówczas ważnym ośrodkiem przemysłu wapienniczego i drzewnego, zaopatrując w materiały budowlane szybko rozwijającą się Łódź. W 1901 roku rozpoczęło działalność przedsiębiorstwo „Pereswit", zajmujące się przemysłowym wypalaniem wapna. Rok później, dzięki inicjatywie ziemianina Stanisława Psarskiego, uruchomiono stąd kolejkę wąskotorową do Piotrkowa Tryb., która zapewniła tutejszym wytwórcom lepszy dostęp do wielu rynków zbytu. Okres intensywnego rozwoju w tragiczny sposób przerwał wybuch II wojny światowej. W 1939 w wyniku bombardowań Sulejów stracił prawie 35 % ludności i 80 % zabudowań.

Panorama Opactwa Cystersów

Opactwo Cystersów w Sulejowie – należy do najlepiej zachowanych cysterskich założeń obronnych w Europie. Jego najcenniejszą częścią jest późnoromański kościół pw. św. Tomasza Becketa, konsekrowany w 1232 roku. Z I połowy XIII wieku pochodzi również wschodnie skrzydło klasztoru. Pozostałe zabudowania powstawały na przestrzeni XV-XVIII w. Przeprowadzone w latach 1973-1981 remonty i odbudowa przywróciły obiektowi jego pierwotny blask. W klasztornym kościele uwagę przyciągają również: bogato zdobiona ambona i stalle w stylu rokoko z poł. XVIII w., piękne lwy rzeźbione w drewnie z początku XVII w. oraz 22-głosowe organy z 1644 r. Pozostałe budynki dawnego klasztoru to m.in. XIII-wieczny kapitularz, którego sklepienie podtrzymuje charakterystyczna, przepiękna kolumna z piaskowca, wieże i baszty (łącznie 6), arsenał oraz pałac opata.

Opactwo Cystersów, kościół Świętego Tomasza

- **Kaplica pw. Najświętszej Marii Panny w Sulejowie** – ufundowana przez rodzinę Ligęzków w 1644 r., której wnętrze urządzone jest w stylu gotyckim i rokokowym.
- **Kościół pw. św. Floriana w Sulejowie** – z 1903 roku powstał w miejscu starszych budowli z lat 1184 i z roku 1640. Trójnawowa budowla na planie prostokąta została wzniesiona w stylu neogotyckim wg projektu Feliksa Nowickiego. Do cenniejszych zabytków znajdujących się w świątyni należą: gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1420 r., późnobarokowe ołtarze boczne pochodzące z końca XVIII w., empirowa chrzcielnica z początku XIX wieku oraz dzwon z renesansowym ornamentem z 1654 r.

Opactwo Cystersów, kościół Świętego Tomasza

SZARBSKO

Miejscowość położona na wysoczyźnie powyżej Doliny Pilicy. Istnieje tu dwór i park podworski. Znajdują się tu nadpiliczne obszary zatorfione, trudne do przebycia. Poza aktualnym korytem występuje tutaj cały kompleks starorzeczy, zarośli wierzbowych i bagiennych lasów olszowych.

- **Zespół dworsko - parkowy** – z początku XX w. W parku i w okolicy wsi rośnie grupa okazałych drzew; m.in. lipa drobnolistna (350 cm obwodu) oraz stare dęby szypułkowe o obwodach dochodzących do 350 cm.
- **Skarpa w Szarbsku** – malownicza, wysoka, piaszczysta skarpa położona na zachód od miejscowości Szarbsko. Koryto Pilicy ma tu charakterystyczne zakola, a ich ostatni łuk tworzy wysoką, piaszczystą skarpę, którą porasta bór sosnowy.

WITÓW

Wieś sięgająca początkami XII w.

- **Kościół cmentarny pw. św. Marcina** – drewniany, zbudowany przed 1657 r. ma konstrukcję zrębową. We wnętrzu sporo cennych dzieł sztuki, pochodzących niemal w całości z kościoła klasztornego.
- **Zespół klasztorny Norbertanów** – 1 poł. XVIII w. Budynek dawnego klasztoru - wzniesiony w tym samym czasie co kościół, wielokrotnie przebudowany. Do dnia dzisiejszego zachowało się jedno skrzydło, które od kasaty klasztoru w 1819 r. mieści przykościelną plebanię.

Opactwo w Witowie

- **Kościół pw. św. Małgorzaty** – kościół (obecnie parafialny) - murowany, trzynawowy, bazylikowy z dwiema wieżami. Świątynię tą wzniesiono w 1. poł. XIII wieku , rozbudowano w 1677 r. i wielokrotnie przebudowywano m.in. w 1. poł. XVIII stulecia oraz w 1902 r. kiedy podwyższono wieże. Kościół posiada sklepienia kolebkowe z lunetami, ściany podzielone pilastrami. Nawa główna połączona jest arkadami z nawami bocznymi. We wnętrzu świątyni dominuje wystrój rokokowy. Zachowały się rokokowe stalle, konfesjonały, ażurowe rzeźbione drzwi do kaplicy oraz szafy i komody w zakrystii, pochodzące z XVIII stulecia. Ściany świątyni zdobią dekoracje stiukowe, wykonane przez znanego śląskiego rzeźbiarza Franciszka Urbańskiego w połowie XVIII stulecia.

Opactwo Norbertanów

- **Wieża obronna z bramą wjazdową** – gotycko - renesansowa, wzniesiona ok. 1470 r., nadbudowana w 1. poł. XIX w. a wchodząca niegdyś w skład dawnych obwarowań klasztornych. W wieży zachowały się późnogotyckie odrzwia z XVI stulecia.
- **Kapliczka słupowa** – ufundowana w 1651 r. przez o.o. Norbertanów na pamiątkę zwycięstwa pod Beresteczkiem

ZAJĄCZKÓW

Wieś w gminie Mniszków (powiat opoczyński), na Wzgórzach Opoczyńskich, w otulinie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego.

- **Zespół kościoła parafialnego p.w. Serca Jezusowego** – z 1932r. wzniesiony wg projektu E. Czyta.
- **Zespół dworsko-parkowy** – na który składają się: murowany, neobarokowy dwór z XX w., murowany spichlerz oraz park krajobrazowy z XIX w.

Na walory kulturowe obszaru Sulejowskiego Parku Krajobrazowego składają się charakterystyczne elementy krajobrazu wiejskiego, stanowiące osobliwość Nadpilicza – kapliczki i krzyże przydrożne, często w otoczeniu zieleni oraz kapliczki nadrzewne, nieliczne już stare drewniane domy – pozostałości budownictwa ludowego, dominanty przestrzenne, a także powszechnie dostępne punkty i płaszczyzny widokowe oraz liczne miejsca pamięci narodowej.

ZABYTKI MILITARNE

Nadpilickie lasy noszą ślady licznych walk z czasów I i II wojny światowej; miejsca straceń ofiar terroru upamiętnione są obeliskami i tablicami pamiątkowymi m.in. w: Barkowicach Mokrych, Błogich Szlacheckich, Dąbrowie n/ Czarną, Lubiaszowie, Sulejowie, Zygmuntowie. Z czasów II wojny światowej zachowały się obozowiska stanowiące miejsce schronienia partyzantów.

Bunkier na ośrodku Annpol w Sulejowie

Wzdłuż całej linii brzegowej Pilicy i częściowo Luciąży ciągnie się pas poniemieckich umocnień obronnych z okresu II wojny światowej. W skład umocnień wchodzą: transzeje, okopy, rowy strzeleckie, stanowiska artyleryjskie, bunkry żelbetonowe typu „Tobruk" oraz bunkry amunicyjne. Linia niemieckich umocnień powstała w połowie 1944 r. wobec szybkich postępów ofensywy radzieckiej. Linia Pilicy składała się z dwóch pozycji, rozbudowanych w 2-3 transzeje połączone rowami dobiegowymi. Pierwszą pozycję - tuż za Pilicą - ostaniały zapory z drutu kolczastego i liczne pola minowe. Przed drugą pozycją znajdował się rów przeciwczołgowy szerokości 6 i głębokości 3 m. W Sulejowskim Parku Krajobrazowym znajdują się umocnienia typu Tobruk 58. Są to schrony bojowe wykonane z żelbetu, przystosowane do prowadzenia ognia okrężnego. Wzorowane na projekcie włoskich schronów używanych w walkach o Tobruk. Schron wkopany był w ziemię i ponad jej poziom wystawał jedynie strop przedziału bojowego z otworem do prowadzenia ognia przez karabin maszynowy Tobruk 58 (Ringstand 58) lub był wyposażony w wieże czołgowe albo stanowiska dla moździerzy (Ringstand 67). Dodatkowo na Linii Pilicy znajdowały się schrony – 1 osobowe (Kochbunker) oraz schrony amunicyjne itp.

Bunkier w Adelinowie

Umocnienia „Linii Pilicy"

Na terenie Sulejowskiego Parku zlokalizowano około 20 obiektów.
Sulejów : Tobruk 58 (Ringstand 58) – 3 sztuki, Ringstand 67 – 3 sztuki, Kochbunker
Barkowice : Ringstand 58 – 5 sztuk
Włodzimierzów : Ringstand 58 – 5 sztuk
Przygłów : Ringstand - 3 sztuki (5 sztuk)
Tego typu umocnienia występują również w Inowłodzu,w Tomaszowie Mazowieckim, w Luboczy oraz w Przedborzu.

TURYSTYKA

SZLAKI TURYSTYCZNE

Niebieski szlak turystyczny - Szlak Rzeki Pilicy

Szlak ten rozpoczyna się na Placu Czarnieckiego, dalej prowadzi przez las obok rezerwatu „Lubiaszów" do Zalewu Sulejowskiego, wzdłuż jego brzegów do Zapory Smardzewickiej, na rzece Pilicy. Dalej mijamy wieś Smardzewice z pięknym barokowym kościołem św. Anny i przyległymi do niego budynkami klasztoru oo. Franciszkanów. Szlak okrąża Zalew i dochodzi do Podklasztorza w Sulejowie, gdzie znajduje się opactwo cystersów z kościołem św. Tomasza, zbudowanym w latach 1213-32. Z Podklasztorza szlak prowadzi wzdłuż Pilicy w kierunku Przedborza i dalej otuliną Przedborskiego PK dociera do Krzętowa.

Niebieski szlak turystyczny

Zielony szlak turystyczny - Szlak Rekreacyjny

Jest to szlak krótki o łącznej długości 22 km. Rozpoczyna się w Piotrkowie Tryb. na Placu Czarnieckiego, następnie biegnie przez Koło, obok leśniczówki skręca do lasu w Polichnie i pokrywa się z granicą gminy Wolbórz, która w tym miejscu początkowo prowadzi duktem, a później drogą. Szlak zielony przebiega dalej drogą aż do trasy nr 8. koło Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim oddział w Polichnie skręca w kierunku południowo-zachodnim i przez 0,5 km biegnie wzdłuż trasy szybkiego ruchu, po czym skręca na północ i przebiega przez wieś Proszenie, która była służebną miejscowością dla letniej rezydencji biskupów kujawskich. Dalej szlak biegnie przez miejscowość Gazomka, aby skierować się przez las na południowy-zachód od rezerwatu „Dęby w Meszczach". Następnie szlak prowadzi drogą leśna na południowy-zachód, a potem północny-zachód w kierunku miejscowości Jarosty, w której się kończy.

Szlak zielony

Czerwony pieszy szlak turystyczny – Szlak Partyzancki im. Hubala

Długość 201 km. Szlak poświęcony miejscom walk oddziałów partyzanckich II Wojny Światowej w centralnej Polsce. Biegnie od Radomska (stacja PKP) do Brudzewic (przystanek PKS). Trasa szlaku łączy następujące miejsca: rezerwat „Jasień" (drzewostan cisowy), Kobiele Wielkie (miejsce urodzin W. Reymonta), rezerwat krajobrazowy „Chełmo", Przedbórz (XIV w. wieża kościoła, Muzeum Ludowe), Bąkowa Góra (ruiny zamku z XIV w., XVIII w. dwór Małachowskich), Majkowice (ruiny dworu obronnego z XVI w.), Trzy Morgi (kładka linowa przez Pilicę), Sulejów (Opactwo Cystersów), Witów (kościół pw. św. Małgorzaty i św. Augustyna, należący kiedyś do klasztoru Norbertanów), rezerwat „Meszcze" (las mieszany z lipą drobnolistną), Nagórzyce (groty), Tomaszów Maz., Spała (kaplica prezydencka, pomnik żubra, COS, rezerwat „Spała"), Inowłódz (kościół św. Idziego, ruiny zamku Kazimierza Wielkiego), Anielin (szaniec majora „Hubala") i Poświętne (Sanktuarium Św. Rodziny).

Szlak czerwony

Zielony szlak rowerowy – Ścieżka rowerowa im. Zygmunta Goliata

Ścieżka nauczyciela, regionalisty i pierwszego prezesa Wolborskiego Towarzystwa Kultury i Turystyki, który był pomysłodawcą i współtwórcą projektu trasy.

Ścieżkę Rowerową wokół Zbiornika Sulejowskiego tworzy pętla o długości 68.5 km, wiodąca wokół Zbiornika Sulejowskiego. Szlak ten bierze początek (i kończy się) w Leonowie, obok kempingu „Kiełbikowa Strzecha". Prowadzi m.in. przez Swolszewice Duże i Małe, Nagórzyce, Tomaszów Mazowiecki, Smardzewice, Trestę Rządową, Karolinów, Zarzęcin, Podklasztorze, Sulejów, Włodzimierzów, Przygłów, Barkowice, Barkowice Mokre, Lubiaszów, Bronisławów z powrotem do Kiełbikowej Strzechy. Na trasie szlaku można zwiedzić m.in.: Groty Nagórzyckie, Skansen Rzeki Pilicy, rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła", zaporę zbiornika Sulejowskiego, opactwo Cystersów w Sulejowie oraz rezerwat „Lubiaszów".

Rajd rowerowy wokół Zalewu Sulejowskiego

Rajd rowerowy wokół Zalewu Sulejowskiego

Trasa podzielona jest na odcinki:
1-2: „Kiełbikowa Strzecha" - Zatoka „Borki" - długość trasy (6 km)
2-3: Zatoka „Borki" - Groty Nagórzyckie - Skansen Rzeki Pilicy - długość trasy (9 km)
3-4: Skansen Rzeki Pilicy - rezerwat. Niebieskie Źródła - Małe Groty - Biała Góra - Smardzewice – Zapora - długość trasy (7,5 km)
4-5: Zapora (pod Smardzewicami) - Zarzęcin (trasa główna - 14 km, trasa z wariantem A - 16,5 km)
5-6: Zarzęcin - Cypel na Piaskach - długość trasy (6,5 km)
6-7: Cypel na Piaskach - Romańskie Opactwo Cystersów w Podklasztorzu - długość trasy (2,5 km)
7-8: Romańskie Opactwo Cystersów w Podklasztorzu - Sulejów - Przygłów - Barkowice Mokre - Uroczysko Lubiaszów - długość trasy (18 km)
8-1: Uroczysko Lubiaszów - Bronisławów - Leonów „Kiełbikowa Strzecha" - długość trasy (5 km)

Niebieski szlak kajakowy - Szlak Wodny Pilicy

Szlak ten ciągnie się prawie na całej długości rzeki od miejscowości Zarzecze przez Zbiornik Sulejowski do ujścia Pilicy do Wisły. Jego długość jest równa 228 km. Według klasyfikacji międzynarodowej na Zbiorniku Sulejowskim posiada on stopień trudności CL I (przejazd łatwy).

Spływ kajakowy

INFORMACJE PRAKTYCZNE

Baza noclegowa i gastronomiczna, ośrodki jeździeckie, stajnie, miejsca postoju i inne informacje praktyczne – patrz strona internetowa:
www.parkilodzkie.pl

SULEJOWSKI
Park Krajobrazowy
mapa przyrodniczo-turystyczna
skala 1:50 000

Wydano dzięki finansowemu wsparciu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi

Wydawca:
ZESPÓŁ PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO
ul. Solna 14, 91–423 Łódź
tel. 42 640 65 61
fax 42 657 82 82
info@parkilodzkie.pl
www.parkilodzkie.pl

Oddział Terenowy Nadpilicznych Parków Krajobrazowych
ul. Piotrkowska 106, 97-310 Moszczenica
tel. 44 616 82 25
e-mail: npk@parkilodzkie.pl, www.npk.parkilodzkie.pl

Tekst: D. Bień, K. Karbowiak, M. Sobański

Fotografie: Archiwum OT NPK

ŁÓDŹ – 2021

Odwiedź ZPKWŁ na Facebooku

Druk, skład, opracowanie kartograficzne
Euro Pilot Sp. z o.o.
ul. Konarskiego 3, 01-355 Warszawa
tel. 22 664 37 20
www.europilot.com.pl
biuro@europilot.com.pl

ISBN 978-83-64899-15-7

ZESPÓŁ PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego obejmuje 7 parków krajobrazowych leżących na terenie województwa łódzkiego oraz fragmentarycznie województwa mazowieckiego, świętokrzyskiego, śląskiego i opolskiego. W skład Zespołu wchodzą: PK Wzniesień Łódzkich, Bolimowski PK, Spalski PK, Sulejowski PK, Przedborski PK, Załęczański PK oraz PK Międzyrzecza Warty i Widawki. Parki krajobrazowe (w granicach województwa łódzkiego) obejmują wraz z otulinami powierzchnię ok. 175 tys. ha, co stanowi blisko 10% obszaru regionu.

W granicach parków krajobrazowych znalazły się obszary o szczególnej wartości przyrodniczej i krajobrazowej m.in.: odcinek doliny rzeki Pilicy między Przedborzem, a Sulejowem, dolina Rawki, wyżynne krajobrazy na przedborskim przedpolu Gór Świętokrzyskich oraz w rejonie Załęczańskiego Łuku Warty, najlepiej zachowane lasy, zwłaszcza kompleksy stanowiące pozostałość Puszczy Pilickiej oraz charakterystyczna strefa krawędziowa Wzniesień Łódzkich – naturalne muzeum form polodowcowych.

Każdy park pełni różnorodne funkcje: krajoznawcze, rekreacyjne, turystyczne, edukacyjne, naukowe, a jednocześnie realizuje ważne zadania w ochronie rodzimej przyrody i krajobrazu.

DROGI GOŚCIU I PRZYJACIELU !

- Pamiętaj, iż las jest dobrem wspólnym, podlegającym szczególnej ochronie.
- Poruszaj się po nim nie używając pojazdów samochodowych.
- Nie rozpalaj ognisk.
- Nie niszcz roślinności.
- Nie płosz i nie zabijaj zwierząt.
- Nie hałasuj.
- Nie śmieć.
- Nie wprowadzaj psów bez smyczy.